

PÄIVI MEHTONEN

Mystinen minä

Mestari Eckhart, *Sielun syvyys*. Suom. Kai Pihlajamaa. Basam Books, Helsinki 2009. 325 s.

Jumalapuhe on vaikea laji, siis puhe jumalasta mutta myös jumalan, sanoinkuvaamattomaksi kuvatun mahdin, puhe. Silti kristinuskon pyhissä kirjoissa Jumala on siteerattavissa suoraan, kuten kuka tahansa, joka kykenee sanomaan ”minä olen” tai – kokeilenpa nyt tätäkin – ”minä en ole”.

Eroaako Jumalan lausuma ”minä” minun lausumastani? Toisin kuin erisnimet, persoonapronominit ovat yleisiä ja melko demokraattisia. Puhetilanne määrittää viittauskohteen. Mutta jumalapuheen metafyyminen kielioppi on oma lajinsa. Sitä kehitteli myös Mestari Eckhart, jonka saarnoja ja opetuspuheita on vihdoinkin laajemmin entistä suomeksi tarjolla tuoreessa valikoimassa.

Mystiikan asemasta kulttuurissa kertoo klassikkotekstien vastaanotto: milloin ja millaisin saatesanoihin käännöksiä julkaistaan. Nyt käsillä oleva tärkeä käännösteko on uskollinen aiemmalle katolisen mystiikan vastaanotolle Suomessa. Se pitäytyy uskonnolliseen instituutioon. Vaikka mystiikan aikanaan kapinallisiin piirteisiin viitataan, mystiikan antina nykyajalle nähdään sisäistynyt kokemuksellisuus ja hiljaisuuden ylistys.

Mystiikan käyttö

Aivan toisin vastaanotettiin Eckhart modernissa Saksassa 1900-luvun alussa. Nykysaksankielisen laitoksen julkaisi 1903 Gustav Landauer (1870–1919), joka oli tuottelias kirjoittaja, kääntäjä ja poliittinen anarkisti. Hän toteaa johdannossaan, että Eckhart on yhtä lailla tietoteoreetikko ja (kieli)kriitikko kuin mystikko. Eckhart loi tieteilisen saksankielisen proosan hukkaamatta kielen henkilökohtaista puhuttelevuutta.

Landauerin käännöksen taustapiruna vaikutti kielifilosofi Fritz Mauthner (1849–1923), jonka radikaalimpien piirteistä ja anti-metafyyisistä filosofista Landauer kirjoitti teoksen *Skepsis und Mystik* (1903). Landauer nostaa Kantin ja Mauthnerin esille vallankumouksellisen poliittisen ajattelun varhaisina isinä. Aivan kuten Kantin *Kritik der reinen Vernunft* oli toiminut impulssina monille 1800-luvun vallankumouksellisille liikkeille, Mauthnerin kielikritiikki oli Landauerin mukaan 1900-luvun alun opas kohti uutta mystiikkaa ja vahvaa poliittista toimintaa.

(Landauerin) Eckhartia luki jokainen itseään kunnioittava yhteiskunnallisesti valvetunut avantgardisti. Samalla Eckhartin apofaattinen kielikäsitelmä pääsi vaikuttamaan itävaltalais-saksalaiseen filosofiaan ja kielikritiikkiin.

Minän ja metafysiikan rajat

Eckhartista tekivät ajankohtaisen 1900-luvun alussa myös ajan filosofis-psykologiset minäteoriat (Mach, Freud, Buber ym.). Eurooppalainen ajattelu palasi eikartesiolaisiin teemoihin. Moderni usko individualistiseen ja yhtenäiseen minään horjui. Minän näkökulman ei enää nähty jäsentävän maailmaa vaan maailman elementtien minää, joka ei ole rajattu ja pysyvä piirteiden ykseys. Aihe aktivoi uudella tavalla myös kiinnostuksen mystiikan minäteknikoihin.

Ne ovat Eckhartinkin tekstien yksi kulmakivi. Ei ole sattumaa, että suuri osa läntisen mystiikan kirjallisuutta on myös minäkerronnan hienoja klassikkoja, aina Pseudo-Dionysioksesta varhaisen uuden ajan Avilan Teresaa ja Ristin Johannekseen. Tämä apofaattisen teologian perinne loi – paradoksaalisen – minää kyseenalais-tavan minäkerronnan mallin.

Eckhartin saarnoista moni alkaa raamattusitaatilla, jossa Jumala/Jeesus puhuu yksikön ensimmäisessä persoonassa. Saarna 25 alkaa: ”minä valitsin teidät ja asetin teidät” (Joh. 15:16). Eckhart täydentää:

”Ego, latinan kielellä minä, on varattu vain Jumalan omaksi hänen ykseydessään. Sanalla *vos*, mikä tarkoittaa te, halutaan sanoa että te olette yksi ykseydessä. Ego ja *vos*, minä ja te, viittaa ykseyteen.” (289)

Jumalallinen monopoli *egoon* ei kirjaimellisesti toteudu sen koommin *Raamatussa* kuin Eckhartin tuotannossakaan. Jumala ei ole leuhka egoisti vaan ”vapaa ja täysin tyhjä kaikesta itsekkyydestä” (112). Samoin ihmisen ymmärryksen irtauduttava omaan minään tarkertumisesta (113). Mutta jotta voidaan puhua ihmisen ja jumalan minän sulautumisesta, tarvitaan sivukaupalla kaunista ja retorisesti vaikuttavaa minäpuhetta.

Saarna filosofisena mediumina

Osa tästä puheesta on mekaanista kommentoijan ilmaisuja, joka pitää huolta esityksen etenemisestä. Minäkertoja käyttää verbejä, joilla kommunikoidaan, ajatellaan ja havaitaan. ”Ajattelin äskettäin tällaista asiaa” (154); ”Otan nyt esille nämä kirjoitukset” (161); ”Jälleen sanon sellaista mitä en ole ennen sanonut” (265). Kommentoiva esitys tulee lähelle keskiajan lyriikan ja romanssi-kirjallisuuden kerrontaa. Sielläkään kertova minä ei usein nouse esille henkilöhaahmon itseytenä – esimerkiksi kokevana minänä tai subjektina – vaan se toimii funktiona kerronnan jatkumossa. Mutta jo tällä tasolla Eckhart argumentoi toisinajattelijana auktoriteettveja vastaan. ”Parhaat mestarit sanovat” – ”Mutta minä sanon” (164);

”Suuri osa läntisen mystiikan kirjallisuutta on myös minäkerronnan hienoja klassikkoja.”

”Piispa Albrecht sanoo” – ”Mutta sanomme sen vieläkin paremmin” (309). Retorinen taktiikka on aivan toinen kuin myöhemmistä mystikoista vaikkapa Avilan Teresan. *Sisäisessä linnassa* Teresa epäröi ja kyseenalaistaa (”en ole varma, muistanko sen tarkasti”), kutsuen siten lukijaakin osallistumaan henkiseen ja kielelliseen etsintään.

Eckhartin tekstissä toimii kommentoijan lisäksi myös toisenlainen, filosofis-teologinen minä. Tämä puhuu yleensä preesensissä ja havainnollistaa minuudesta irtautumisen tietä.

”Mutta jos minä todella tunnen Jumalan näin välitömällä tavalla, silloin minän on oltava hän ja hänen on oltava minä. Sanon vielä tarkemmin: Jumalasta on tultava minä ja minästä Jumala, niin että hän ja minä ovat olemisessaan yhtä ja ovat yksi, ja että ne tuossa olemuksessa vaikuttavat ikuisesti yhden teon.” (299)

Minä-Jumalassa kaikki erot, rajallinen itseys, kuvat ja käsitteet lakkaavat. Tämä merkitsee myös ajallisuuden pysähtymistä. ”Voidakseni kuulla Jumalan puheen minun on vieraannuttava omastani, sekä kaikesta ajallisesta, jonka on oltava minulle yhtä vierasta kuin meren takaisten asioiden.” (319)

Näin käytetty yksikön ensimmäinen persoona toimii kuin keskiajan kirjoittajien rakastama esimerkkikerptomus, *exemplum*. ’Minä’ on ymmärryksen kategoria, johon ymmärtävä lukija voi sijoittaa – kadottaa? – itsensä. Eckhartin saarnaproosa muistuttaa myös uuden ajan filosofiaa, jossa yksikön ensimmäisen persoonan käyttö ei varsinaisesti rakenna henkilöhahmoa. Päinvastoin, kuten Lloyd sanoo, Descartesin, Humen tai Hegelin ”minä” on kirjallinen keino sen kuvaamiseksi, mikä itsetietoisuudessa on yleistä: mahdollisuus omaksua ensimmäisen persoonan näkökulma ilman sellaisia yksilöllisen subjektiviteetin merkkejä, jotka yleensä liittyvät ’minän’ käyttöön.”

Rikkaasta minäkerronnan viljelystä huolimatta Eckhartin elämänvaiheet tai lähipiiri eivät tule lukijalle tu-

tuksi. Tällä minällä ei ole paljonkaan yhteistä sellaisten keskiajan omaelämäkertojen kuin Augustinus tai Abelard kanssa. Saarnoista ja opetuspuheista piiryy tarkoituksellisesti mystinen minä vailla ominaisuuksia, *ich àne eigenschaft*.

Silleen jättäminen

Basam Books jatkaa käännösvalikoimalla tuiki tärkeää työtään eri kulttuuripiirien mystiikoiden sekä niistä inspiroituneen kaunokirjallisuuden kustantajana. Mutta kauan odotetulle suomennokselle olisi odottanut jämerämpää esipuhetta kuin Jaakko Heinimäen sinänsä sujuva yleisesittely. Kirjan markkinoinnin kannalta vähemmän raffaava mutta sisällöllisesti johdonmukaisempi ratkaisu olisi ollut kääntäjän laajennettu johdanto.

Pihlajamaa on filosofis-teologisesti orientoituneena käännöstieteilijänä tutkinut apofaattisen kielen piirteitä, joita Mestari viljelee kokoelmaan valituissa teksteissään. Näihin lukeutuvat ne ihmiskielen ja transsendenssin välitykset, jotka ylipäänsä mahdollistavat kertomukset sisäisen tien sanattomasta kulkemisesta.

Kirjallisuus

Berlage, Andreas, *Empfindung, Ich und Sprache um 1900. Ernst Mach, Hermann Bahr und Fritz Mauthner im Zusammenhang*. Lang, Frankfurt am Main 1994.

Landauer, Gustav, *Meister Eckhart: Mystische Schriften*. (1903) Insel, Frankfurt am Main & Leipzig 1991.

Landauer, Gustav, *Skepsis und Mystik. Versuche im Anschluss an Mauthners Sprachkritik*. (1903) Büchse der Pandora, Münster/Wetzlar 1978.

Lloyd, Genevieve, *Being in Time. Selves and Narrators in Philosophy and Literature*. Routledge, London & New York 1993.

Spearing, A. C., *Textual Subjectivity. The Encoding of Subjectivity in Medieval Narratives and Lyrics*. Oxford University Press, Oxford 2005.